

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

161

Vragen van het lid **Karabulut** (SP) aan de Staatssecretaris van Defensie over *de betekenis van de Amerikaanse schorsing van Turkije in het F-35 project* (ingezonden 11 september 2018).

Antwoord van Staatssecretaris **Visser** (Defensie) (ontvangen 5 oktober 2018).

Vraag 1

Is het juist om te spreken van een Amerikaanse schorsing van Turkije bij de werkzaamheden aan het F-35 project?¹ Zo nee, wat voor maatregel is het dan? Zo ja, hoe lang duurt de genomen maatregel en wat zijn de voorwaarden om deze op te heffen? Kunt u melden welke concrete maatregelen voortvloeien uit het Amerikaanse besluit?

Antwoord 1

Nee, er is geen sprake van een Amerikaanse schorsing van Turkije bij de werkzaamheden aan het F-35 project. Turkije maakt gewoon deel uit van het F-35 project. De 2019 *National Defense Authorization Act* (NDAA), die op 13 augustus jl. werd aangenomen, verbiedt wel de levering van F-35's in Turkije totdat *Secretary of Defense* Mattis, in overleg met *Secretary of State* Pompeo, aan het Congres rapporteert over de relatie tussen de Verenigde Staten en Turkije. Dit rapport moet medio november gereed zijn. Het rapport moet onder meer aandacht besteden aan de gevolgen van de Turkse aanschaf van het Russische S-400 luchtverdedigingssysteem, waaronder de risico's voor het gebruik van Amerikaanse wapensystemen zoals de F-35. Ook moet het rapport alternatieve luchtverdedigingssystemen identificeren die Turkije zou kunnen verwerven. Tot slot moet het rapport de Turkse rol in het F-35 programma beoordelen, waaronder de gevolgen van een mogelijke significante wijziging van de deelname van Turkije in het F-35 project.

¹ The U.S. halts delivery of F-35 fighter jets to Turkey <https://www.defenceiq.com/air-forces-military-aircraft/news/us-halts-delivery-of-f-35-to-tukey>.

Vraag 2

Klopt het tevens dat het amendement van senator Van Hollen zal worden uitgevoerd? Zo ja, wat zijn daarvan de gevolgen voor de Turkse deelname aan het F-35 project?²

Antwoord 2

Met het amendement van senator Van Hollen moet het Amerikaanse Congres nog instemmen. Daarna wordt het ter tekening voorgelegd aan de president en pas dan wordt het uitgevoerd. Zoals aangegeven is Turkije niet geschorst bij de werkzaamheden aan het F-35 project.

Vraag 3

Hoe waardeert u de brief van de Amerikaanse Minister van Defensie Mattis aan het Congres om de verkoop van F-35 niet te blokkeren, vanwege «de verstoring van de aanvoerlijn»? Deelt u de opvattingen van Mattis? Zo nee, waarom niet?³

Antwoord 3

US Secretary of Defense Mattis adviseert om Turkije niet uit het F-35 programma te verwijderen, omdat een verstoring van de Turkse bevoorradingslijn zou kunnen resulteren in een productieonderbreking, vertraging in de aflevering van 50 tot 75 F-35's en 18 tot 24 maanden hersteltijd van de bevoorradingslijn. Deze inschatting van de effecten is gebaseerd op de meest recente informatie zoals deze in het F-35 programma beschikbaar is. Nederland heeft als internationale partner binnen het F-35 programma geen informatie die leidt tot een andere inschatting van deze effecten.

Vraag 4

Klopt het dat Turkije tegenmaatregelen heeft genomen in het F-35 project? Zo ja, welke?

Antwoord 4

Voor zover bekend heeft Turkije geen tegenmaatregelen genomen.

Vraag 5

Is Nederland als deelnemer aan het F-35-project geraadpleegd over het besluit van de Amerikaanse regering? Zo ja, wat was uw oordeel? Deelt u deze maatregel? Zo nee, deelt u de opvatting dat dit, gezien de politieke en economische verwevenheid van het project, vergaande consequenties kan hebben en dat u geraadpleegd had moeten worden? Kunt u dat toelichten?

Antwoord 5

Nederland is niet geraadpleegd. Tot op heden is er slechts sprake van Amerikaanse nationale wetgeving. Besluiten op basis van het rapport van Mattis en Pompeo aangaande de relatie tussen de Verenigde Staten en Turkije moeten nog genomen worden.

Vraag 6

Kunt u een overzicht geven van de gevolgen voor de praktische uitvoering van het project van de F-35, nu projectpartner Turkije is geschorst bij de werkzaamheden van het F-35 project?

---

² Additional US legislation banning further F-35 deliveries to Turkey advances <https://www.janes.com/article/82587/additional-us-legislation-banning-further-f-35-deliveries-to-turkey-advances>

³ «Final defense bill looks to block F-35s to Turkey, going against Mattis» <http://thehill.com/policy/defense/398458-final-defense-bill-looks-to-block-f-35s-to-turkey-going-against-mattis> «The report would be due within 90 days of the passing of the National Defense Authorization Act (NDAA), during which the Lockheed Martin-made jets would be held from the nation. Mattis earlier this month asked lawmakers not to block the F-35 sale, warning that it could start a «supply chain disruption» that could push the price of the aircraft higher. At this time, I oppose removal of Turkey from the F-35 program,» Mattis wrote in a July 7 letter. «If the Turkish supply chain was disrupted today, it would result in an aircraft production break, delaying delivery of 50–75 F-35s, and would take approximately 18–24 months to re-source parts and recover.»

Antwoord 6

Zoals eerder vermeld is projectpartner Turkije niet geschorst.

Vraag 7

Kunt u aangeven wat de gevolgen zijn voor Nederlandse industriële participatie aan het F-35 project?

Antwoord 7

Nederland is als Level 2 partner mede-ontwikkelaar van het vliegtuig. Als een partnerland geschorst wordt, kan dat tot hogere kosten leiden voor de Nederlandse industrie die hun productie t.b.v. het F-35 project in het desbetreffende land uitvoert. In dit scenario is het denkbaar dat het bedrijf de productie naar Nederland of een ander partnerland moet verplaatsen. Tegelijkertijd ontstaan mogelijkheden voor de Nederlandse industrie om nieuwe opdrachten te verwerven. Deze zullen op basis van best-value moeten worden verworven in concurrentie met bedrijven uit andere partnerlanden.

Vraag 8

Is het voorgenomen contract voor de «Block Buy» van de Nederlandse F-35, eind 2018, al getekend?⁴ Zo nee, ziet u in deze ontwikkeling in het F-35 project aanleiding om het tekenen van het contract af te wachten teneinde de consequenties beter te kunnen overzien? Zo nee, waarom niet?

Antwoord 8

Het voorgenomen contract voor de «*Block Buy*» van de Nederlandse F-35 is nog niet getekend. Er zijn op dit moment geen aanleidingen om het tekenen van het contract uit te stellen.

---

⁴ Zie 26 488, nr. 436, brief 21 november 2017 Staatssecretaris van Defensie.